

KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

KONYA BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

Şehrin Mafızası

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

CİLT: 6 • SAYI: 8

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

1 MART 2024 CUMA

MITOLOJİNİN MODERN DEVLET İNŞASINDAKİ GÜCÜ

TÜRK HİKÂYECİLİĞİNİN ÖNCÜ İSMİ: ÖMER SEYFETTİN

HALE GÜRBÜZ

Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından olan ve Milli Edebiyatın kurucuları arasında yer alan Ömer Seyfettin Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu ismidir. Türkçülük akımının da en önemli savunucusu olan yazar, Millî Edebiyatın dil anlayışı olan “Yeni Lisan” görüşünün de sahibi ve bu adı taşıyan makalenin yazarıdır.

Ömer Seyfettin’in kronolojik hayat hikâyesi şu şekildedir:

1884: Ömer Seyfettin, 11 Mart 1884 tarihinde -Rûmî takvimle 28 Şubat 1299- Balıkesir Gönen’de doğdu.

Yazar, Yüzbaşı Ömer Şevki Bey’le Fatma Hanım’ın ikisi küçük yaşlarda ölen dört çocuğundan birisidir. Ömer Şevki Bey Dağıstan göçmeni bir aileye mensuptur. Ömer Seyfettin “Kaşağı” adlı hikâyesinde babasından, “Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı.” şeklinde bahsetmektedir.

Annesi Fatma Hanım ise İsfendiyar oğullarından Ankaralı Topçu kaymakamı Mehmet Bey’in kızıdır. Mutlu bir çocukluk geçiren Ömer Seyfettin’in hayatında annesi çok önemli yer tutar. Fatma Hanım’a duyduğu sevgiyi “İlk Namaz” adlı öyküsünde şu cümlelerle ifade eder:

...Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, en sevdiğim, dünyada yegâne perestiş

ettiğim bu vücut-ı muhterem, işte der hatır ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi...

Yine aynı öyküde, annesini başında yeşil örtüsüyle Kur’an okuyan bir meleğe benzetir.

Ömer Seyfettin’in hayatında doğduğu ve çocukluğunun bir bölümünün geçtiği yer olan Gönen’in çok büyük etkisi vardır. İlerleyen yaşlarında Gönen özlemini ve çocukluk hatıralarını eserlerine yansıttığı görülmektedir.

1903: Aksaray’daki Mekteb-i Os-mânî, Eyüp’teki Baytar Rüştiyesi, Edirne Askeri İdadisi’nde aldığı eğitimlerden sonra İstanbul’da Harbiye Mektebi’nden piyade asteğmen çıktı. Okumaya çok hevesli olan Ömer Seyfettin, öğrenimine dört yaşında iken, Gönen’de “Reşid Efendi’nin Mahalle Mektebi’nde” başlamıştır. Aile, Ömer Seyfettin’in çocukluğunun bir bölümünü geçirdiği Gönen’den 1892 tarihinde ayrılmış ve bir zaman İnebolu ve Ayancık gibi Karadeniz’in farklı yerlerinde bulunmuştur. Buralardaki okul hayatının tamamen çığırından çıktığını gören Fatma Hanım, kocasının Ayancık’a tayinini fırsat bilerek Ömer Seyfettin’i alıp İstanbul’a gel-

İÇİNDEKİLER

• TÜRK HİKÂYECİLİĞİNİN ÖNCÜ İSMİ:
ÖMER SEYFETTİN
HALE GÜRBÜZ
• MODERN DEVLETİN İNŞASINDA
MITOLOJİNİN GÜCÜ
ANUŞ GÖRKE

• YOL, YOLCU, YOLCULUK
FATMA TUTAK
• BİR TİYATRO SEVDALISININ
MACERASI
MUSTAFA ÖZCAN

miştir. Ömer Seyfettin, artık dedesinin Kocamustafapaşa'daki konağın dadır. İstanbul'a bu suretle yerleşen küçük Ömer, Aksaray'da bulunan okulda, Mekteb-i Osmânî'de ilköğrenimine başlar.

Ömer Şevki Efendi, oğlunun subay olmasını istemektedir. Bunun için onu okuduğu Mekteb-i Osmanîden alarak, 1893 yılında Eyüp Baytar Rüştiyesi'ne yazdırır. Ömer Seyfettin 1896 yılında okulu bitirip Edirne Askeri İdâdisi'ne geçmiştir. 1900'de İdâdî'yi bitirerek İstanbul'da Mekteb-i Harbiye-i Şahâne'ye başlamıştır. 22 Ağustos 1903'te mezun olmuştur. **1903-1906:** Kuşadası Redif Taburu'nda görev yaptı.

1908-1910: Makedonya'nın Yakorit Köyü'nde sınır bölüğü komutanlığı yaptı.

1910: Zamanını edebiyata, yazmaya ayırmak ve hayatını kalemiyle kazanmak amacıyla öğrenim parasını ödeyerek askerlikten ayrıldı.

1911: Selanik'e gitti. Burada arkadaşı Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp ile Genç Kalemler dergisini çıkardı. Burada dava arkadaşlarıyla birlikte "Yeni Lisan" görüşünün savunuculuğunu en ateşli biçimde yaptı.

11 Nisan 1911'de Genç Kalemler dergisinde yazdığı "Yeni Lisan" başlıklı makalede edebiyat dilinin o zamana kadar Arapça ve Farsça'nın hakimiyeti altında "yapma bir dil" olduğunu söyleyerek bu dilin düzeltilmesi için neler yapmak gerektiği üzerinde geniş olarak durmuştur.

Aynı makalede, Osmanlıca'nın Türkçe demek olmadığını da şu sözlerle ifade eder: "Osmanlılık bir devlettir. Asla bir millet değildir. Osmanlılık bir millet olmayınca tabii Osmanlıca diye bir lisan da olamaz. Osmanlı Devleti'nin Arap yurdunda oturan Arap milletinin lisanı nasıl Arapça ise Türklerin lisanı da Türkçedir, Osmanlıca değildir."

1912: İtalyan Savaşı üzerine yeniden orduya çağrıldı; "Balkan Savaşları"na katıldı. Yanya Kalesi kuşatmasında esir düştü.

1913: İstanbul'a dönünce tekrar askerlikten çekildi.

1914: "Halka doğru" ülküsünü benimseyen Türk Sözü dergisinin başyazarlığına getirildi.

1914-1920: Yazarlıkla geçinemediği için Kabataş Sultanisi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Vefatına kadar bu görevi sürdürdü.

Ömer Seyfettin esaretten kurtuluşunun üzerinden bir seneyi aşkın bir süre geçmesine rağmen yorgun, bezgin ve karamsardı. Bundan dolayı huzurlu bir aile ortamının özlemi içindeydi. Bu duygusunu henüz kitap olarak yayınlanmamış günlüğünde şu cümlelerle ifade etmiştir:

...Beş sene evvel annem öldü. Babam evlendi. Ablam zırdeli...Tabii ocağımız dağıldı. Ben apartmanlara düştüm. İyice çalışmak için rahata, aile rahatına ihtiyaç vardı. Evlenmeğe kalkınca, bir komşum karımı tavsiye etti. Ailesi için çok iyi şeyler söyledi. Bu özlemini gerçekleştirmek amacıyla

la, 1915'te İttihat ve Terakki Fırkası ileri gelenlerinden Kadıköylü Doktor Besim Ethem Bey'in kızı Calibe Hanım'a talip olmuştu. Calibe Hanım, o günlerin modasına uygun, çağdaş eğitim görmüş, Kadıköy'de bir Fransız okulunda okumuş, Moda-Mühürdar sosyetesinden, ince yapılı, zarif bir genç kızdı.

6 Aralık 1916'da bir kızı olan Ömer Seyfettin, kızına "yaprakların arasından sızan gün ışığı" anlamına gelen Güner ismini koymuştur. Bu evlilik Güner'e rağmen bozulmuştur.

5 Eylül 1918'de Calibe Hanımdan boşanan Ömer Seyfettin, ölünceye kadar acı, ıstırap, yalnızlık ve hastalıklarla boğuşarak yaşamıştır.

Ömer Seyfettin eserlerinin çoğunu eşinden boşandıktan sonraki zor günlerinde kaleme aldı. Üstelik İstanbul işgal edilmiş ve yurtseverler gözaltına alınmaktaydı. Ömer Seyfettin bir yandan geçinme kaygısı, bir yandan yazma isteği, bir yandan da bu gözaltına alınan arkadaşlarıyla ilgilenmeye çalıştı.

Ömer Seyfettin eşinden ayrıldıktan sonra Kalamış'ta, deniz kıyısında, etrafında tek bir bina bulunmayan küçük, sipsivri bir yalıya taşındı. Bu yalı kendisinin ordu kumandanı olan Cavid Paşa'dan kiralanmıştı. Ömer Seyfettin burada tıpkı kiralandığı mekân gibi yalnızdır. Yazı hayatının en üretken dönemi de bu evdeki zamanlarıdır. Burada kaldığı yıllarda öğretmenlik dışındaki bütün vaktini okuma ve yazmakla geçirmiştir. Hikâye ve makaleleri "Yeni Mecmua", "Şair", "Donanma", "Büyük Mecmua", "Yeni Dünya", "Diken", "Türk Kadını" gibi dergilerle "Vakit", "Zaman" ve "İfham" gibi bazı süreli yayınlarda yayınlanmıştır.

Bu evde ona yalnızlığını unutturan onu ziyaret eden edebiyat dostları vardır. Başta yakın arkadaşı ve komşusu olan Ali Canip olmak üzere Ahmet Rasim, Salih Zeki (Aktay), Yusuf Ziya (Ortaç), Fuat Köprülü, Reşad Nuri (Güntekin), Faruk Nafiz (Çamlibel) gibi devrin genç şair ve yazar-

ları dostları arasındadır.

1920: 16 Mart 1920'de henüz 36 yaşında iken İstanbul'da hayatını kaybetti.

Otuz altı senelik kısacık ama muhteşem hayatına yüzlerce eser sığdırmış bir büyük edebiyatçı, düşünce insanı. Ancak ne yazık ki, sonu bu muhteşem hayatını acındıracak, bizleri de utandıracak bir şekilde bitmiştir.

Ömer Seyfettin, Kadıköy yakınlarında kiralık bir evde, tek başına yaşamaktaydı. Yakalandığı şeker hastalığının ne kendisi ne de doktorlar farkındaydı. Çünkü o dönemlerde ne diyabet ne de insülin biliniyordu. Ömer Seyfettin, yemek yiyemiyor günden güne eriyordu. Bu sıkıntılı günlerinde onunla ilgilenen ise yakın arkadaşı Ali Canip'tir. Ali Canip yanına sık sık uğramakta, evinden yemesi için yemekler getirmekteydi.

Ömer Seyfettin'in şeker hastalığı yüzünden sık sık ateşi yükseliyor ve şiddetli eklem ağrıları çekiyordu. Hastaneye her gidişinde sürekli romatizma tedavisi uygulanıyor, hatta bol bol şekerli meyveler yemesi tavsiye ediliyordu. Ağrıları iyice artmış ve kronikleşmişti. Tedavi boyunca hiç gözlerini açamıyor, yarı baygın halde sürekli yıllardır görmediği kızını sayıklayıp duruyordu.

Artık vücudu bu hastalığa dayanamaz ve yenik düşer. 6 Mart 1920'de Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde hayata sahipsiz ve kimsesiz bir şekilde veda eder.

Asıl hazin son ise bundan sonra başlar. Hastanede kendini tanıyan hiç kimse yoktur. Üstelik bir de sahipsizdir. Hastane tanımadığı Ömer Seyfettin'in sahipsiz bedenini "kadavra" olarak kullanmaya karar verir.

Cesedinin çevresine tıp öğrencileri toplanır ve hastane görevlisi işleme başlamadan önce bir elini cesedin üzerine koymuş vaziyette hep beraber fotoğraf çektirirler. Bu fotoğrafın hemen ardından Ömer Seyfettin'in başı kesilir. Ancak bu fotoğraf tesadüfen bir gazetede yayınlanınca onu tanıyanlar apar topar telaş için-

de hastaneye koşarlar. Başsız cesedi kurtarmaya çalışırlar.

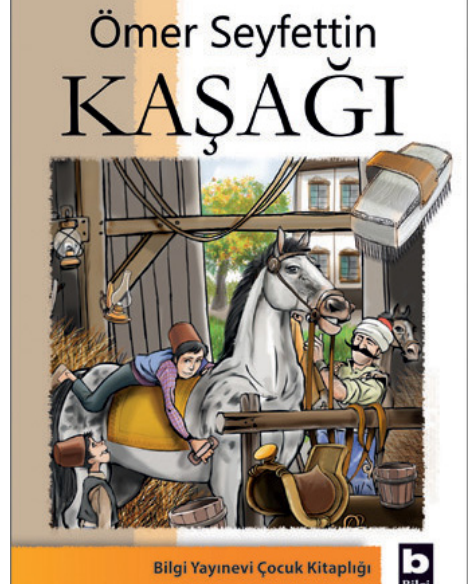
Cenazesi Kuşdili'nde Mahmud Paşa haziresine dostları tarafından defnedilir. Talihsiz Ömer Seyfettin'in başına gelenler bununla da kalmaz. Ölümünden 19 yıl sonra mezarı Asya'dan Avrupa'ya taşınır. Gerekçe ise, Mahmud Paşa haziresinin üzerinden yol geçecek olmasıdır. Bu yüzden Ömer Seyfettin'in mezarı 23 Ağustos 1939'da Zincirlikuyu Mezarlığı'na nakledilir.

Ömer Seyfettin edebiyat hayatına şiir yazarak başlar. Tespit edilebilen ilk şiiri "Lane-i Garâm"dır. Şiirleri dergi sayfalarında kaldığı, bir araya toplanmadığı için sayıları ve özellikleri pek bilinmiyor. O yüzden de şiirlerinden hemen hiç söz edilmez. II. Meşrutiyet'ten önceki şiirleri aruzla olup genellikle sone şeklinde ve aşk konusunda yazılmıştır. Şiirlerindeki asıl değişim ise Ziya Gökalp'in yönlendirmeleriyle 1914'te başlar. Daha önce kısmen kullandığı heceyi benimseyen sanatçı şiirlerinde sonenin yanı sıra koşmaya da yer verir.

Şiiri bırakarak, hikâyede karar kılması, yeteneklerini tanıma bakımından kendisi için, sonuçları yönünden de edebiyatımız için bir kazanç olmuştur. Gerçekten hikâyeciliğimizin, günümüzdeki aşamaya ulaşmasında Ömer Seyfettin'in payı ve hizmeti inkâr edilemez. Ömer Seyfettin hikâyeciliğimizin gelişme tarihinde başlı başına bir evre, bir dönemdir. Ömer Seyfettin Türk edebiyatında hikâyeciliği meslek haline getirmiştir.

Daha önceki devir hikâye ve romanlarında pek rastlanmayan; İstanbul'u değil, memleketin her tarafını konu alan hikâyeler yazması, toplumun belirli zümrelerini değil her kesimini hikâyelerine yansıtması onu farklı kılar.

Eserlerinde çocukluk anılarından ve askerlik hayatında yaşadıklarından yola çıkan Ömer Seyfettin, hikâyelerini Genç Kalemler ve Türk Yurdu dergilerinde yayımlamıştır. Sanatçı, olay hikâyeciliğinin edebiyatımızdaki

en önemli temsilcisi olmuştur. Eserlerinde Türk insanının duygu ve düşüncelerini işleyen sanatçı, hikâyelerini halk geleneklerine veya tarihsel olaylara dayandırır.

Sanatçı hikâye türü dışında romanla da ilgilenmiştir. Efruz Bey Ömer Seyfettin'in roman türüne en çok yaklaştığı eserdir. En yakın arkadaşı Ali Canip Yöntem, onun hayatını ve mizacını anlatan, en kuvvetli hikâyelerini içeren "Ömer Seyfettin ve Hayatı" adlı bir kitap yazmış ve bu kitap 1935 yılında yayımlanmıştır. Kısa bir süre sonra da bütün hikâyeleri bir kitap serisi halinde basılmıştır.

Modern Türk hikâyesinin öncü yazarlarından birisi olan Ömer Seyfettin, Türk hikâyeciliğine ayrı bir değer, değişik bir hava, zengin bir konu ve renkli bir üslup kattı. Türk hikâyeciliği onunla yeni boyutlar kazandı ve bugüne ulaştı.

Ömer Seyfettin'in edebi mirası, günümüzde hala okuyucuları etkilemeye devam etmektedir.

Kaynakça:

- 1-<https://www.dby.com.tr/omer-seyfettin>
- 2-<https://www.turkedebiyati.org/omer-seyfettin/>
- 3-https://yenisehir.fandom.com/tr/wiki/%C3%96mer_Seyfettin

MODERN DEVLETİN İNŞASINDA MITOLOJİNİN GÜCÜ

**ANUŞ
GÖKÇE**

Konya Türk Ocağında insanlığın sözlü kültür unsurlarından mitler üzerine Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu bir konferans verdi. 24 Şubat 2024 Cumartesi günü saat 14.00'de başlayan Konferansın açılış konuşmasını Dr. Vedat Erden yaptı.

Erden, konuşmasında gündemi değerlendirdi ve Erzincan' da Altın Arama Şirketi tarafından hiçbir önlem alınmadan maden ocağında meydana gelen göçük üzerine işçilerimizin ancak birinin cansız bedenine ulaşılabilmediğini, toprak altında onlarca insanımızın kaldığını ifade etti.

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu mitin genel tanımını yaparak konuşmasına başladı ve mit denilince sadece Yunanlılara ait bir mitin bulunduğunu, diğer milletlerin mitlerinden hiç bahsedilmediğinden bahsetti. Türklerin mitolojisinden bahsedildiğini zaman; "Türklerin de mitolojisi olur muymuş, Türklerin bir miti var mıymış?" gibi ifadelerle karşılaşıldığını anlattı. Eski Yunan Mitolojisinin ölmüşlerle uğraştığını, diğer mitolojiler yaşayan ve devam edegelen mitlerle ilgilendiğini söyledi.

Özkul Çobanoğlu; eskiden yaşanmış, yaşamaya devam eden bütün kültür unsurlarının örf, adet, gelenek, inanış ve tapınma ritüellerinin, yaşam şekillerinin tamamını mit olarak değerlendiriyor.

Hz. İbrahim Kıssasını Kur'an'dan örnek veren Çobanoğlu, İbrahim'in sorularının sadece ona ait olmayıp insanlığın varoluşundan beri kâinatı, evreni, yaratıcıyı sorguladığını, bütün kutsal kitaplarda ve diğer dinlerde, topluluklarda var olduğunu belirtiyor ve bizlere şu bilgileri veriyor:

"Kutsal Kitaplarla tarih yapmaya kalkıştığınız zaman insanlık tarihi için çok yeni bir dönemi ifade eder. Çin'de ortaya çıkan beyaz piramit davası üzerine Cizvit Tarikatı Çin'e gittikleri zaman İncil'e göre hareket ediyorlar ve ora halkının

Hıristiyan olduğunu öne sürüyorlar. Hıristiyanlık ise daha dünkü tarih.

İnsanlığın dünyadaki maceraları 3 milyon yıl öncesine dayanıyor. Bilimsel olarak insanoğlu dünya üzerinde 300.000 yıldır yaşamaktadır. İnsanlar 50 000 yıldır bir iletişim ağı kurmuşlar ve birbirleriyle haberleşmişler. Bu nasıl olmuş. Kâinatta gördüğü canlı cansız her bir nesneye ad vererek, kıdım kıdım, yavaş yavaş hayatı öğrenmeye, her şeyi kendi menfaatleri doğrultusunda kavramaya, olayları tanımlamaya başlıyorlar. 50 000 yıldır insan dili geliştiriyor ve kâinatı anlamlandırıyor.

Dil olmasa düşünce de olmaz. Dil, insanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliktir. Dil olmazsa müthiş bir kargaşa dönemi oluyor. İnsanlık tarihinin 250.000 yılı kargaşa halinde geçiyor. Bu kargaşadan çıkış, tek tek nesnelere ad vermekle başlıyor.

Kültür kelimesi de mit gibi netamelidir. Natür, tabiat, doğa. Bir de doğal olmayan var. Bizim doğaya eklediklerimiz var. **Yaşamımız kolaylaştırmak ve hayatımızı idame ettirmek için ürettiğimiz her şey bir kültürdür.**

Hayvanların özel yetileriyle zehirli otları yemediğinden bahseden Özkul Çobanoğlu, insanların açlıklarını gidermek için hayvanların yediği otları tanımaya, takip etmeye başladılar.

Biz Türklerin en iyi oynadığı milli sporumuz okeydir. Her şeyi Allah'a bırakarak, düşünmeksizin teslim olmak, başımıza ne gelirse Allah'tan bilmek. Allah bilir. Bundan fazlası var. Bundan fazlasını yapanlar bizim önümüze geçiyor ve boğazımızı sıkıyor. Bunlardan biri de mitlerdir. Milletlerin oluşumu, kaostan, kargaşadan çıkma yolu mitlerin, insanlığın deneyimlerinin nesilden nesle aktarılmasıyla

oluşuyor.

İçinde güneş sistemi, dünyamız ve gezegenlerin oluşturduğu samanyolu küçücük bir galaksiymiş. Yokluk diye gösterebileceğimiz her şeyi varlık olarak algılamaya çalışıyoruz. Kâinat eksiksiz mükemmel bir şekilde yaratılmış. Eksik olan bizleriz. Sonsuzluk içinde sonlu bir varlık olarak hayatı anlamaya çalışıyoruz: "Kimim, nereden geliyorum? Nereye gidiyorum?" Rüya, düş görüyorsunuz, 100 yıl önceyi yaşıyorsunuz, ananızın babanızın vahşi hayvanlar tarafından parçalandığını görüyorsunuz. Sonra kalıyorsunuz, anı yaşıyorsunuz. **Kelimeler, kavramlar, düşünceler, bunların tamamı mittir.**

Türklerde mit unsurları

Kelimeler, kavramlar, düşünceler, beden dili...

Yüz ifadelerine ve mimiklerimize de değinen Çobanoğlu; dünyanın hiçbir yerinde Türklerin kullandığı, cık, yok, hayır gibi yüz ifadelerini göremezsiniz. Türkler kaşını kaldırarak "yok" der, "hayır" der. Ses olarak nazal neyi çıkartıyoruz, fakat onu karşılayacak harfimiz yok.

Kayın ağacı

Kayın ağacının Türklerde neden kutsal olduğu sorusuna değinen Özkul Çobanoğlu, "Ormanlık bölge, Güney Sibirya, Altay dağları ile arasında bir sınır çizecek olsanız üçgen şeklinde, ormanıya, suyuyla, dağıyla, iklimiyle sizi kucaklayan büyük bir arazi karşınıza çıkar. Ormanlık alanın büyük bir kısmı kayın ağaçlarıyla kaplıdır. Ormanda acıktınız, ya da susadınız. Nereden su bulacaksınız? En yakınınızda bulunan kayın ağacına bıçağınızla bir çizik attığınız zaman ağaçtan çıkan süt, **bir ana gibi sizi besler, doyurur.**

Sahalarda kayın ağacına katun diyorlar. Kayın demek kadın anlamına geliyor. Kayın ağacı bir anne gibi sizi besliyor. Kayın ağacı her derde deva. Keçe gibi ıslatıp iyice dövdüğünüz zaman size çok güzel bir giyecek oluyor. Sıcaktan ve soğuktan koruyor. – 50 derece Sibirya'nın dondurucu soğuşunda sizin için doğal bir giyecek oluyor. Aç kaldığınızda ise ağacın kabuğunu kışın ıslatıp yediğiniz zaman mükemmel bir yiyecek oluyor. Zaten taze sütü çok besleyici.

Türk mitolojisinde 40'tan fazla yaratılış ve türeyiş destanı var. Bozkurt destanı ve Oğuz kağan destanı daha yeni olan mitlerdir.

Ağaçtan türeme

Türklerin en eski yaratılış destanı ağaçtan türemedir. Saha Türklerinde Olanga bölgesinde bu inanış varlığını korumaktadır. 1000 yıldır Müslümanız, ama Anadolu'nun Akdeniz ve batı Akdeniz bölgesinin köylerinde göçebe ve yarı göçebe olan Türkmen oymaklarında hâlâ ağaçtan türediklerine dair inanışları içinde barındırmaktadır. Jan Paul Rux denen bir Fransız araştırmacı 1930'larda 40'larda Tahtacı Türkmenleri arasında bir araştırma yaptı. Ağaçtan türeme fikrini destekleyen imler bulduğunu ifade etti.

Toprak Ana

Bütün dikkatiniz toprağa dayalı. Üstünüz gökyüzü ve ormandan başka bir şey görünmüyor. Önünüzde bir tek toprak duruyor. Bizi besleyen toprak oluyor. 10000 senedir bıkmadan, usanmadan bir ana gibi insanoğlunu doyuruyor, üzerinde barındırıyor, tehlikelerden koruyor. Aşık Veysel'in dediği gibi bir ekiyorsun 5 veriyor, sen ona eziyet ediyorsun, kazınını kasma ile bel ile yırtıyorsun, o yine de size gül veriyor. Onun için Türkler toprağa, Toprak ana diyor. Güney Sibirya Türklerinde Akana adını alıyor. Allah inancımız var, fakat toprağa ana diyoruz.

Umay Ana

Biz Türkler özellikle Gök Tanrı dinini çok severiz. Erkeklerin hâkim olduğu bir dünya görüşü. Sadece bulunduğu yeri değil, bütün dünyayı içine alan bir iktidar anlayışı.

Gök Tanrı dininden önce bizim bir de Umay Anamız var. Türklerin ilk dini ve hâkim kültür kadın ağırlıklıdır. Umay Ana bir Tanrıçadır ve onun birçok hizmetçileri vardır. Hizmetçileri de erkeklerdir. Kişi üretken olduğu zaman gücü de elde ediyor. Kadın doğurgan olduğu için kadınların kendi başına doğum olayını gerçekleştirdiğini düşünüyorlardı. Kadın kamlar, köle gibi erkekleri uzun bir süre kullandılar. Kadın tarıma dayalı bütün işleri görüyordu.

Türklerin ilk inanışlarında kâinatı yaratan dişi bir Tanrı'dır.

Gök Tanrı-Umay Ana

Uzun süren süreklilik avlarında erkekler kadınları yanlarında götürmemeye başladılar. Kadının ava katılmasını uğursuzluk olduğunu düşünmüşler. Avlanma işini erkekler üzerine alınca toplumda söz sahibi olmaya başladılar ve sosyal statüyü kendi lehlerine çevirdiler.

Bilge Kağan gücünü Gök Tanrıdan alır. Umay'ı kadınlara yardımcı bir ruh olarak görüyorlar. Kadınları ve çocukları koruyan, hastalandığında tedavi eden bir ruh. 1000 yıllık Müslüman olmamıza rağmen Umay hâlâ yaşıyor.

Çocukluğumuzda çok önemli bir iş yaparken annelerimiz "Benim elim değil, Fatma Anamızın eli" derdi ve yaptığı işin hayırlı ve bereketli olması için dua ederdi. Fatma Ananın eli, İslami bir kimliğe bürünen Umay Anadır. Zaman içinde yeni kabuller büyüyor, geliyor ve eskisinin yerine geçiyor. Ama düşünüş, inanış biçimi aynı.

Kam

Pek çok kişi Kam yerine Şaman'ı kullanıyor. Ben kam diyeceğim. Kam, eski Türk toplumunda dini, siyasi ve toplumsal lider. Onlar da devraldıkları şekliyle kaos ortadan kaldırıyorlar, toplumsal olayları, dini törenleri düzenliyorlar, öbür dünya ile iletişime geçerek olayları yorumluyorlar ve hal ve geleceğe dair tahminde bulunuyorlar. Aslında bütün dinler kâinatı ve toplum hayatını disiplin altına almaya çalışıyorlar. Kâinatı nasıl anlamlandırıyorlar.

Versler geliyor, şimdi de yapay zekâ diye bir şey çıktı ve insanlar çoğu şeylerini ona yaptırıyorlar. İstediklerini resmi anında çiziyor, bilgileri topluyor, birkaç saat içinde roman bile yazıyor. Yapay zekâ ile oturduğun yerde cenneti geziyorsun.

Falcılık

Gençler arasında falcılık çok yaygın. Hepsi yıldız-nâmececi oldu. Şu anda Ayvalık'ın yarısı falcı. Hayatlarını öyle anlamlandırıyorlar.

Ateş

200 000 yıl önce kadınların üstünlük devri yaşandı, sonra ateşe sahip olanlar ayakta kaldılar. Ateş sayesinde mağaraları ele geçirdiler. Ele geçireceksin ve içeriye kimseyi sokmayacaksın.

Türklerin bir prometesisi var mı? Ateşi çalan. Şor Türklerinde Turna kuşu ateşi çalan olarak kullanılıyor. Demir, bakır gasası olduğuna inanılıyor.

Ateş olan yere ne kurt gelir ne de yılan. Eski Türkler ateşin de bir ruhu olduğuna inanır. Ocakta yemek pişirilirken biz küçükken ninelerimiz bir şeyler mırıldanarak ateşin üstüne su serperlerdi, ya da yemeğin suyundan bir çiseng serperlerdi. Hem ateşi harlandırıyor hem de ateşin ruhunu besliyor. Her mekânın bir sahibi var. Eskiden eşiklere oturulmaz, külün üstüne basılmaz vs.

Eski Türk dininde Ateş kutsaldır. Ahiret inancı olan, kendine ait öğretisi olan bütün sistemler dinidir. İnanç bir toplumun en önemli dinamiğidir. Bir mabudunuz var. Bu önce Umay, daha sonra Gök Tanrı olacak.

İlk Müslüman Türk Topluluğu İdil havzasında yaşayan **Kazan-Bulgarlardır**. Kağan İslam'ın bütün şartlarını kabul etti. Yarısı Volga İdil nehri havzasında kalırken bir kısmı batıya Tuna boylarına göç etti ve bu günkü Bulgarları oluşturdu (Tuna Bulgarları). Ne kadar Slav kavmi varsa bünyelerine kabul ettiler. İlk dokuz kral Türkçe adlar taşıyordu. Dokuzuncu kral Boris adını aldı. Hıristiyanlığı kabul ederek Slavlaştılar.

Kazan, bütün Sibirya'nın kürk ticaretinin merkezidir. 2500 yıl önce İpek yolu meydana gelmeseydi bugün bu cep telefonları icat edilemezdi. İlk İpek yolunun en kârlı işi köle ticaretidir. Çin- Roma İmparatorluklarını birleştiren tarihi İpek yolu ticareti üzerinde bulunan ülkeler ticaretlerini yaparak diğer ihtiyaçlarını karşıladılar.

Kıpçaklar, barışçı bir millettir. Onların savaşları bile savunma ağırlıklıdır. Savaşmak, başından atmak anlamında. Tarlarına, hayvanlarına kimse saldırmadıkça savaşmıyorlar.

Mitolojinin temel kaynağı sözcüklerdir.

Barış, bar-ış. Bar var olmak, varlık. İş ise işteşlik eki; yani karşılıklı olarak var olmak, yani birbirlerini yok etmeden karşılıklı olarak varlıklarını devam ettirmek. Savaş; savunmaktan gelir. İpek Yolu maceralarına kadar bizler en barışçı milletiz. Altı ay et, süt, yoğurt, ayran tüketiyoruz.

Türklerde kımız, çok besleyici bir içecektir. Sarhoş olmak için içilmemiş, gıda olarak tüketilmiştir. Türklerin milli içkisi rakıdır. Kımızın damıtılmasından elde edilir.

Nevruz- Kol-başı- yıl-başı

Nevruz'daki büyük kutlamalarda her kabilenin önde gelenleri katılıyor. Sibirya Türkleri, nevrüz kelimesini sevmiyorlar. Onlar yeni yıla girerken bütün kabilelerden önde gelenleri temsil edildikleri için kol-başı, yıl- başı kelimelerini kullanıyorlar Büyük çadırlara yunt deniliyor. Bu yuntların altında toplanan ve törenlere katılanlara soğuk havalardan kurtulmak, senenin bereketli geçmesi için Tanrıya yakarıшта bulunularak bir yıllık sigorta yaptırmış oluyorlar. Böyle bir inanışa sahipler.

Kamlar, küçük çaplı ritüellerde Rus votkası kullanıyorlar. Köpek öldüren votka. Büyük ve önemli ritüellerde ise kımızı damıtarak rakı kullanıyorlar. Rus votkası kullanmayı küçüklük olarak kabul ediyorlar.

At kurban edilmesi- kımız içilmesi

Kuzey Doğu Anadolu ve Azerbaycan ovalarında yaşayan Oğuz Türklerinin yaşayışlarını anlatan Dede Korkut hikâyelerinde hanların verdiği özel ziyafetlerde "Attan aygır, deveden buğra dağ gibi et yığdırdım; göl gibi kımız sağdırdım." ifadeleri geçer. Anadolu'da at az bulunduğu için at etinin yenilmesi mekruh kabul ediliyor, haram değil. Çünkü atın gücünden faydalanılıyor, yük çekmede ve savaşlarda kullanılıyor. Orta Asya'da

bolca at bulunduğu için "tavla tavla atlar" at kurban ediliyor. Attan vaz geçilince kımızdan da vaz geçiliyor.

Keçe-Alaçık

Keçe, biz Türklerin medeniyete bir hediyesidir. Kışın Yağmurdan, soğuktan korur, yazın da sıcaktan ve gece ayazından korur. Evin sırtında, sürülerin peşinde istediğin yerde dolaş.

Keçe icat edilmeden önce Güney Sibirya'da Türkler Ormanlık bölgelerin yüksek kısımlarında olan geniş boşluklarda yaşarlardı. Buralara alaçık derlerdi. Bu tabir hâlâ Anadolu'da kullanılır. Üstü açık yatana alaçık yattı denir.

Madenler

Türkler madenleri işleyen ilk millettir. Demiri, bakırı işlemişler. Al-tun doğada az bulunduğu için çok değerli bir maden olarak işlem görmüşlerdir. Altından zırh, miğfer yapmışlardır. Kemer tokaları yapmışlardır.

Yönler: Ak; batı, kızıl; güney, kara; kuzey, sarı; doğu.

Akdeniz'e bir tek Türkler Akdeniz diyor. Çünkü batıda yani ak yönde kalıyor. Avrupa'lılar Meditaren diyorlar. Kıtaların arasında kaldığı için orta deniz diyorlar. Kuzeyimizdeki denizin adı Kara denizdir. Güney tarafta Kızıl Deniz vardır. Bu kavramlar tarihten gelen mitolojik, sırf Türklerle ait yön kavramlarıdır. Çin'in doğusunda kalan denizin adı Sarı denizdir. Türklerin yaşam alanlarının doğusunda kaldığı için bu ad verilmiştir.

Al karısı- Al basması

Al basması, al karısı en az 15 bin yıllık bir

varlık. Al-tun; al donuna girmiş, ölümsüz olmuş. Al- bastı. Genelde hamile kadınlara zarar verdiği inanan bir varlık. İslamiyet'le birlikte bunun adı dışı şeytan olmuştur. Bugün albastı olarak İslam toplumları arasında böyle bir inanış vardır. Kökeni ilk Türk inanışlarına kadar iner. Doğum yapan kadınların mutlaka yanında birisi yatar. Bebeğe ve kadına albastının zarar vermesini engellerler.

Coğrafyayı adlandırmada, inançlarımızı şekillendirmede **mitolojinin önemine** vurgu yapan Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu, "Biz bunları bilmediğimiz için bu kavramlar Çinleşiyor veya yok oluyor. Biz toplamadığımız için kayboluyor.

Evrenin yaratılmasında dört unsurun varlığı. Su, ateş, toprak hava. Türkler buna bir de Ağacı eklemişler. Bu İslamiyet'ten önce de var, sonra da var. Bütün medeniyetlerde var.

Kayın ağacı, en kolay soyulabilen bir ağaçtır. Bunu ateşte kurutursanız, kiremitten daha sert bir yapı malzemesi elde edersiniz.

Daha önce 3 yıl İlahiyat okuduğunu ifade eden Özkul Çobanoğlu, biz Göktürklerden bahsettiğimiz zaman bazı arkadaşlar "kâfir atalarınızı niçin dilinize alıyorsunuz" diyorlardı. Allah rahmet eylesin Esat Coşan Hoca derse girdiği zaman derse muhakkak Göktürk Kitabelerinden bahsederek başlardı.

Şehname, kâfir Farsları anlatır. İslamiyet'in en güçlü temsilcisi olduğunu iddia eden İran kâfir atalarını baş tacı ediyorlar, meydanda, resmi dairelerde ondan

kıssalar asılıyor; Türklere gelince "kâfir atalar" oluyor. İran'a gidip görsünler; kâfir atalarına nasıl saygı gösteriyorlar. Burada milletleri ayakta tutan en önemli unsurun mitler olduğu ortaya çıkıyor. Kanımıza ekmek doğrayanlar, mitolojiyi kendi kültürlerini inşa etmede nasıl kullandıklarını görsünler.

Türkiye'de mitolojik çalışmalar **Atatürk** zamanında başlatılıyor. Ankara'daki Ulus'taki Atatürk heykeli 4 tane bozkurt heykeli üzerine inşa ediliyor. İran'dan kovulan Şah'ın babası Şah Rıza Ankara'ya geldiği zaman bu heykeli Atatürk ona gösteriyor. Modern Devletin, mitoloji üzerine inşa edileceğini işaret ediyor."

Beyaz piramit

Çin'deki beyaz piramitlerden bahseden Özgül Çobanoğlu, bunu hemen Çin'e mal eden zihniyeti kınadı. Kore, Çin ve Türkler ölü gömme adetleri üzerine araştırma yapan bir Koreli doktora öğrencisinin araştırdığı konu üzerinde Çin'in ulaşamadığı Sibiryaya bölgesinde yağmalanmamış bir kurgan içinde binlerce beyaz piramitteki benzer heykeller çıktığını belirterek; her şeyi kendine yamayan Çin'in bu gelişmeler üzerine bir şey yapamadığını ifade etti. Çin'deki beyaz piramit, Mısır'daki piramitlerden daha da eski.

Saatlerce dinlesek dinleyebilirdik Özkul Hocayı. Hiç sıkılmadık. Ne kadar çok mitolojimiz varmış, bu sayede öğrenmiş olduk. Ancak her insanın kendine ait programı var. Dar çerçevede Vedat Bey'in odasında sohbeta devam edildi.

ACZİMİN GİRYESİ

**Ahmet
Sevgi**

EBEDÎ HAYAT

*Nuh'ça ömür, Süleyman gibi saltanat sürsen yine ölürsün,
Geride kalıcı bir eser bırak, ebedî hayat bulursun.*

1 Mart 2024

(Ahmet Sevgi)

YOL, YOLCU, YOLCULUK

Medeni insan toplu halde şehirlerde yaşamaya başladıktan sonradır ki başına gelmeyen kalmadı -Kümesinde mutlu mesut hayat süren(!) uçamayan kanatlıları seri üretimle çoğaltma yoluna giden ve kırk güne kalmadan pişmeye ve dahi yemeye hazır hale getiren kendisi iken- handiyse başına gelenler pişmiş tavuğun başına gelmedi.

Kendi kendini cendereye sokan, durduk yere kalıplar içinde darlıkla sıkıntıyla yaşamaya mahkûm eden ikinci bir tür yoktur. Bir artı bir, iki artı bir, üç artı birler arasında birdirbir oynar, yer yüzünün geniş arazileri üzerine çektiği parsel çizgileri arasında sek sek. Öyle ki araya giren mesafeyi ip gibi uzun, kıvrıntılı yollarla birbirine bağlamak lüzumu baş gösterir. Tabii bu mesafeyi yürüyerek katetmek giderek güçleştiği hatta imkansızlaştığı için birtakım vasıtalarla müracaat edilmesi kaçınılmaz olur. Korkmayın işi kağına, at arabasına hatta tekerleğin icadına kadar götürmeye niyetim yok. Zaten bahsedeceğim mevzuda bunlara gerek de yok.

Efendim gerek şehir içi gerek şehirler arası yollar da bahsi geçen ıramayı kısaltmak maksadıyla ortaya çıkan toplu taşıma araçlarından bahsetmek istiyorum. Dahası bu vasıtaları sıkça kullanan biri olarak oralarda tanık olduğum, gözlemlediğim birkaç vakıadan. Malum bu vasıtalar halkın içine nüfuz edebileceğiniz bulunmaz yerlerdendir.

Rastgele bir araya gelerek belli süre yolculuk ettiğiniz bu insanlarla o an orada bulunma zorunluluğu bana daima garip gelmiştir. Zira sırt sırta, omuz omuz bazan birbirinin ayağına basarak birbirine katlanmaya mecbur olmak pek akıl kân olmasa gerek. Bir de bu durum bende hayatın kısa bir provası intibai bırakır ki ister uzun ister kısa olsun belli bir süre yolculuk eder, varacağınız menzile ulaşınca da terk edersiniz. Orada geçici olduğunuzu, yolculuğun er geç sonlanacağını bilir ona göre davranırsınız. Mısal; vasıtayı sahiplenmeye kalmazsınız. Fakat o size emanettir ve bu sebeple hoyrat kullanmaya hakkınız olmadığını da bilirsiniz. (En azından etik kurallar böyle söyler.)

Gariplikler bu kadarla da kalmaz ne de olsa son derece tabii memleket insanı sırasında hazır cevap, düşündüğünü anında söylemekten çekinmeyen bir mizacı haizdir. Malumunuz bu durum memleketi en yaygın anlatı şekli olan fikranın

FATMA TUTAK

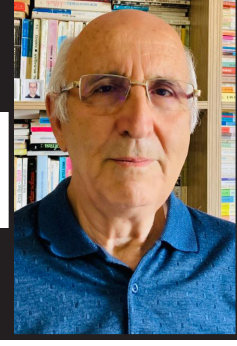

cenneti haline getirmiştir. . .

Bir yakınım anlatmıştı. Birkaç yıl evvel sıcak mı sıcak bir yaz günü arkadaşıyla Sille seferi yapan altmış dört numaralı otobüse binmişler. Maksat gezmek eğlenmek hoşça vakit geçirmek. . . Söylediğine göre otobüs baya eski imiş. Basamakları, koltukların sıralanışı, inmek için basılacak düğmelerin şekli bir yana duruşlarda, kalkışlarda ille dönüşlerde körüğünün çıkardığı gıcırardan anlaşılıyormuş bu. Şoför koltuğu yolcu koltuklarının ayırındanmış yanı sıra nicedir görmeye alıştığımız camlı kabin bulunmadığından açıkta duruyormuş. O ve arkadaşı kapının karşısına düşen boş koltuklardan ikisine yan yana oturmuşlar. Birkaç durak sonra yaşlı bir kadıncağz binmiş otobüse ve şoförün hemen arkasındaki koltuğa oturmuş. Bu sırada yolculardan bazıları kendi aralarında konuşuyor, şoför de ara sıra bu sohbete katılıyormuş. Kullandıkları yöresel ağızdan hepsinin bir memleketten yani Sille'den oldukları anlaşılıyormuş. Dönemeçlerde ya da kalkış sırasındaki sarsılmalar sırasında yaşlı kadın önündeki koltuğa sıkı sıkı tutunuyormuş. E ne var bunda diyebilirsiniz. Doğru, bu gayet doğallık bir durum fakat tutunduğu şoför koltuğu olup bir de can havliyle kendine doğru çekince zavallı sürücü, koltuğu arkaya doğru kayıp sürüş mahallinden uzaklaşınca yolcularla sohbetini kesip bağırmağa başlamış: "Anne bırak anne! Anne asılma anne!"

Bir keresinde çarşıdan aktarma yaparak Mevlâna yolu üzerinden gidilen başka bir semtin otobüsüne binmiştim. Otobüs bedestenin dar sokaklarından maharetle geçiyordu. Kaldırım kenarına park etmiş araçlara, yolun ortasında gezinen yayalara çarpmadan gidebilmesi her zaman bir mucize gibi gelmiştir bana. Duraklarda ve ışıklarda dura kalka gidim gidim ilerliyorduk. İşte yine kırmızı yanmış ve biz tek sıra oluşturmuş araçların arasında beklemeye başlamıştık. Akşam oldu olacak, ezan okundu okunacak; yollarda evlerde tek tük ışıklar yanmaya başlamış. Durduğumuz yerin az ilerisinde bir ekmeğin fırını var. Ön koltukta oturan teyzelerden bir bu sıkışık anda oldukça sakin ve gayet doğallık bir şey söyler gibi şoföre seslendi: "Şurdan iki ekmeğin alıp gelsem beklemen he?"

BİR TİYATRO SEVDALISININ MACERASI

**MUSTAFA
ÖZCAN**

Giriş

Başlıktaki tiyatro sevdalısı ifadesi boşuna söylenmiş değildir. Çünkü böyle bir tutku, böyle bir seveda olmasaydı, aşağıda anlatacağımız maceralar yaşanmayacaktı. Dahası kendisine bu denli saygı duyulmayacak, sıradan bir insan olarak yaşayıp dünyasını değiştirecekti. Oysa şimdi Türk tiyatrosunun gözdesi, kadın oyuncuların önderi, yol açıcısı olarak hatırlanıyor ve saygıyla anılıyor. Hatta adına Yapı Kredi Afife Tiyatro Ödülleri konulmuştur. Kimden bahsediyoruz? Elbette sanatçı Afife Jale'den. . .

Afife Jale, Türk tiyatrosu için bayrak kadınlardan birisidir. Onun hayat hikâyesi ne yazık ki çok kişi tarafından bilinmez. Oysa bilinmelidir. Çünkü adına kitaplar yazılmıştır. Söz gelişi Afife Jale'yi anlatanlardan birisi Nezihe Araz'dır. Araz'ın Afife Jale konusunu işleyen hem oyunu (1993), hem de senaryosu vardır.

Afife Jale'ye gelinceye kadar Türk tiyatrosunda Türk kadın oyuncu yoktu. Bu işi aslen Ermeni olan kadın oyuncular üstlenmişti. Ancak Ermeni kadın oyuncular Türkçeyi iyi konuşamazlardı. Oysa Türkçenin en güzel biçimde duyulacağı yer, sahnedir. Bu eksikliği Türk sahnesi uzun zaman hissetmiştir. Fakat buna son veren de alkışlanacak cesaretiyle Afife Jale olmuştur. Afife Jale adeta Türkçeyi seveceksiniz, Türkçe konuşacaksınız. Türkçe ihmale gelmez demıştır.

Biz bu yazımızda Afife Jale ile yapılan bir röportajdan¹ bahsedeceğiz. Yazarın, Afife Jale'nin ağızından anlattıkları son derece ilgi çekicidir. Yazımızda bu anlatılanlara yer vereceğiz.

Afife Jale ile Buluşmanın Hikâyesi

Sahneye çıkan ilk Türk kadını ile görüşmeyi İsmet Hulusi yapar. Ancak Afife'yi görmek, onunla konuşmak, onu dinlemek ister. Sahnenin öncüsü, büyük inkılâpçısını araştırır. Daha önce kendisini tanımamakta, yerini yurdunu bilmemektedir. Bir muharrir sorar: "Tanımaz olur muyum, onu sahnede gördüğüm zaman ne kadar çok alkışlamıştım" cevabını alır. Onun

vasıtasıyla Eyüp Sabri'ye ulaşır. Eyüp Sabri eski ve yeni hemen hemen bütün artistlerin adreslerini bilir ama, Afife Jale, oradan çoktan taşınmıştır. Aramaya devam eder. Bu emekli tulûat sanatçısı da ona üzgün bir şekilde "Afife'yi çok aradım, çok sordum. Fakat bulamadım" der.

Bir gün bir mecliste Şehir Tiyatrosu'nda Naşid'ten, erkek- kadın sanatçılardan söz edilir. Bu arada söz Afife Jale'ye intikal eder. O gün tanıştığı İnhisarlar Kutu Fabrikası Müdür Muavini Muzaffer Bey, "Ben Afife'yi çok iyi tanırım. Aynı mahallede doğduk" deyince İsmet Hulusi hemen atılarak onunla buluşmayı, görüşmeyi çok istediğini söyler. İsmet Hulusi, doğru kişiyi bulmuştur. Onun yardımıyla Şehzadebaşı'ndaki Afife'nin evine gidilir.

Afife'nin ilk tepkisi şöyle olur: "Ben çok unutuldum" der ve göz yaşlarını tutamaz. Fakat unutmayanlar, beni hatırlayanlar da var diyerek, bir yıl önce Son Posta'da onun hakkındaki Halid Fahri'nin kaleme aldığı yazıyı gösterir. Ayrıca tanımadığı bir muharririn yazısından bahseder. (Aslında bu tanımadığı muharrir İsmet Hulusi'den başkası değildir)

Afife Jale'nin Anlattıkları

"Nereden başlayayım, ne söyleyeyim bilmiyorum ki! Kaç sene geçti. Belki çok az, belki bir asır. Ben o zaman henüz on dört yaşında idim. O devrin tiyatro mektebi olan Darülbedayi'in Türk kızlarını talebe olarak mektebe aldıklarını duymuştum. Muvahhid ve Raşit Rıza tavassut ettiler. Nemika ve Ulviye adlı iki arkadaşımı da ikna ettim ve bir Darülbedayi heyeti edebiyesine çıktık."

Pisaltı direktördür. Heyeti edebiyede bulunanlar dönemin seçkin insan ve edipleridir: Reşat Nuri, İbnürrefik Ahmet Nuri, Yahya Kemal, Halid Fahri, İsmail Cenani, İzzet Melih, Yakup Kadri, Mehmet Rauf, Hüseyin Suad, Refik Ha-

1-İsmet Hulusi; "Sahneye Çıkan İlk Türk Kadını Hayatını Son Posta'ya Anlattı", Son Posta, Sayı: 3095-3102, 14 -20 Mart 1939, s.7

lid, Saim (baba), S. Avni(?)

Afife Jale mektebe kabul olunur. Derslere devamı hiç aksatmaz. Onunla giren arkadaşları ise çekilmişlerdir. Kız öğrenci olarak sadece o kalmıştır. Bir yıl sonra ona "İmtihan ver, artist namzedi ol" derler. Sahne imtihanında Tahsin Nahid'in **Rakibe** adlı piyesindeki Leyla rolünü oynar. Kendisini "Sen bizim yıldızımızsın" diye alkışlarlar. Bundan sonrasını yine Afife Jale'den dinleyelim:

"Bütün emelim sahneye çıkmaktı. O zaman maarif nazırı olan Rıza Tefvik'in sahneye çıkmama müsaade ettiğini de söylemişlerdi. Ben sevincimden duramıyor, sahneye çıkacağım diye çıldırıyordum. Fakat o arada kabine değişmiş. Rıza Tefvik yeni kabineye alınmamıştı. Benim sahneye çıkmam da bu yüzden geri kaldı. Pek az değil, tam bir sene bekledim."

Darülbeyaz'ı o zamanlar haftada bir defa, Kadıköy'deki Apollon tiyatrosunda gündüz kadınlara, gecesi de erkeklere temsiller vermektedir. Afife Jale bir gün oraya gider. Hüseyin Suad'ı görür. İlk sözü şu olmuştur: "Ben sahneye çıkmayacak mıyım?"

Hüseyin Suad, **dikkatli** dikkatli Afife'nin yüzüne bakar. "Nasıl çıkabilirsin, izin verirler mi ki!" deyince, "Muhakkak izin mi almak lazım, izinsiz çıksam ne olur?!" şeklinde sorar. Hüseyin Suad, ona, "demir gibi olmalısın, sahneye çıkarken kelleni koltuğunun altına alman lazım" şeklinde ikazda bulunur. Afife ise çok samimidir: "Beni öldürseler de sahnede öldürürler". Onun bu kararlı ve cesaretli tutumu karşısında Hüseyin Suad şöyle demek zorunda kalmıştır: "Hele bir kere de bütün arkadaşlar birlikte konuşalım. Sen, mektebe gel!"

Mektebe gider. Heyeti edebiyeye çıkar. Henüz çok gençtir. Her işi ince eleyip sık dokuması kendisinden beklenemez. Hüseyin Suad, daha önce Afife Jale'nin arzusunu heyeti edebiyeye anlatmıştır. Onlar da Afife'ye ne yapacağını, işin önemini ve tehlikesini nakletmişlerdir. Fakat o bütün tehlikeleri göze almıştır.

Nihayet karar verilir. Sahneye çıkacaktır. **Yamalar** piyesinin provaları vardır mektepte. Rolü de oldukça önemli bir roldür. Sahneye çıkacağı gece gelir. Kadıköy'deki Apollon tiyatrosunda **Yamalar'ı** oynayacaktır. İsmi el ilanlarına Jale olarak yazılmıştır. Gece temsiller erkek içindir. Fakat o tanıdığı aileleri, kadınlı erkekli tiyatroya gelmeleri için ikna etmiştir. Oyunun başlamadan az önce perdenin arkasından sahneye şöyle bir göz atınca, tiyatronun hıncahıncı olduğunu görür. Keyiflenir. Kendisini kuş gibi hafif

hisseder. Şimdi onun tek düşüncesi, rolünü iyi oynamak ve başarılı olmaktır.

Afife Jale, çok başarılı bir oyun çıkarır. Seyirciler onu alkış yağmuruna tutarlar. Taniyanlar vardır elbet ama çoğu kimse onun Türk olduğunu bile bilememişlerdir. Bunlara polis de dâhildir. İlk temsil böyle arızasız geçer. Ertesi hafta, Reşad Rıdvan'ın **Tatlı Sır** piyesini oynayacaklardır. İlk temsilin verdiği cesaretle çalışır. Rolünü gene iyi öğrenmiştir. Aynı tiyatro binasında sahneye çıkacaktır. Gelgelelim bu ikinci sahneye çıkışı, birinci kadar kolay olmaz. Çünkü onun Türk olduğunu öğrenmeyen kalmamıştır. İlk perde ile ikinci perde arasında odasının kapısı vurulur. Kapıyı açınca Kınar Hanım'la Şehber Hanım'ı görür. İkisi de son derece telaşlıdır. Çünkü polisler onu tutuklamaya gelmişlerdir. "Ben seni götürüp taş odaya kapayayım da gör!" diyen komiser "Çık dışarı!" diye sesi çıktığı kadar bağıncı komiser şaşırıp duralamıştır. Bu durumdan sahnedeki aktörler, muharrirler, yararlanırlar, komiseri lafa tutarlar. O sırada bir el Afife'nin bileğinden yakaladığı gibi, o ana kadar hiç görmediği bir merdivenden birlikte iner ve bahçeye çıkarlar. Afife'nin elinden tutan, tiyatronun sahibi Siroçkin'dir. "Korkma kızım der, seni bulamazlar". Bahçe kapısından sokağa çıkarlar. Sokakta kimse yoktur. Siroçkin şapkasını, paltosunu ona giydirir. Yavaş sesle, "Afife evimin anahtarını al. Biliyorsun, kapıyı açar, girersin. Ben caddeye çıkarsam, tanırılar, olmaz"

Caddede tek başına giderken tiyatronun önündeki kalabalığı görünce şaşırmıştır. Birçok insan, birçok polis tiyatronun önünde toplanmışlardır. Her kafadan bir ses çıkmakta, garip bir uğultu yükselmektedir. Tiyatroya bakan insanlar, arkalarını dönseler, Afife'yi görebileceklerdir. Birden aklı başına gelir ve hemen Siroçki'nin evine gider. Evde, Siroçki'nin eşini görür. Her şeyden haberi olmuş, onu beklemektedir. Geceyi orada geçirir. Afife Jale, orada çok iyi ağırlandığını ve o geceyi unutamadığını söylemektedir. Temsili tamamlamadığı için onu bir daha sahneye çıkarmayacaklarından korkmaktadır. Bu yüzden uyuyamamış, hatta ağlamıştır.

Ertesi gün, Afife'ye bir çarşaf bulurlar. Çarşafı giyen Afife İstanbul (Avrupa yakasına) tarafına geçer. Şehzadebaşı'nda Letafet apartmanındaki mektebe gider. Heyeti edebiyeden birçok kişi mekteptedir. Onu karşısında çarşafı görünce şaşırılmışlardır. "Bu ne hal Afife!" derler. O da "Ne yapayım, bu kıyafetle buraya gelebildim"

der. Yanım kalan temsilden söz ederler. "Ben ne yapacağım?" diyen Afife Jale'ye kimse doğru dürüst bir cevap veremez. Suskun kalırlar. Gene çareyi bulan Afif Jale'dir:

"Bu işe bir kere başladık; mademki bir kere sahneye çıktım. Bundan sonra gene çıkacağım. Perdenin ipini tutun. Perdenin ipini tutun. Perde kapanmasın. Ben sahnede kalırım"

Hemen o gün karar verilir. Bir hafta sonra İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci'nin **Odalık** piyesini oynayacaklardır. Başrolünü Afife Jale üstlenmiştir. Bu sefer daha dikkatli davranılır. Sahne kapısı içeriden kilitlenir. Kapının önünde beklenir. Birinci perde oynanır. Polis perde arasında onu tutuklayacaktır. Bunu haber alınca ikinci perde çarçabuk açılır. Sahnededir. Afife konuşmaktadır. Perdenin yavaş yavaş kapandığını görünce, döndüğü kuliste olup biteni öğrenmiştir.

Polisler sahne kapısına gelmişler, kapı açılmayınca kırmak istemişlerdir. Kapı vurulmuş, etraf sanılmıştır. İçeriden bağırırlar: "Ne istiyorsunuz, burada hırsız yok, katil yok". Sahne kapısını kırmak isteyen polislere sahneden bu tarzda bağırırlarken tiyatroyu dolduran halk da birbirine girmiştir. Bağırırlar: "Yaşa be kadın, polis seni tutamaz". Bu arada Refik Halid, sürekli cesaret verir, onu motive eder: "Korkmaz kızm, cesaret kızım, sana bir şey olmaz!"

Perde tekrar açılır ve Afife Hanım, tekrar sahneye çıkar. İkinci ve sonuncu perdeyi de oynar. Son perde kapanırken, bir temsil evvel indiği merdivenden bahçeye, oradan sokağa çıkarak, Moda'daki bir arkadaşının evine gider. Geceyi orada geçirir. Sabahleyin arkadaşının evinden kendi evine gider. Haber beklemektedir. Bir telgraf alır: "Her şey yoluna girdi. Serbestçe gel!" Bu telgrafa çok sevinmiştir. Hemen hazırlanır, yola düşer, iskeleye girilecek yerde bir polis ona dik dik bakar. Vapurda kadınlar bölümünde oturur. Az sonra kendisine dik dik bakan polisle, başka bir polis kapıda görünür. Onu bulup karakola çağırırlar. "Karakolda işim yok" der. "Gidersin, gitmezsin" tartışması büyür; meraklı birçok insan da etrafını almıştır. Nihayet karakola gitmekten başka çare kalmaz. Karakolda taş koridordaki tahta sıraya oturturlar. Komiser ve merkez memuru henüz uyanmamış olduklarından onlar uyanıncaya kadar bekletilir. Soğuktan titreye titreye görevlilerin uyanmasını beklemiştir.

Bir polis onu alıp komiserin odasına götürür. Komiser pek o kadar aksi davranmaz. Ama onu asıl sorguya çekecek olan merkez memurudur.

Komiserle birlikte merkez memurunun odasına gider.

Tepeden tırnağa kadar süzer memur onu. Azarlar gibi, suçlar gibi konuşur: "Oyuna çıkan kadın sen misin?" Afife sınırlarına hâkim olamaz: "Terbiyeni takın da öyle konuş!" Merkez memuru, bu sert cevap karşısında iyice kızar, bağırır. "Din nerede, iman nerede, utanmıyor musun, Allah'tan korkmuyor musun?" Afife de aynı tondan cevap verir: "Beni dinle, imanla, namusla alâkası yok. Ben bir inkılâp yaptım!" Bunun üzerine memurun verdiği cevap son derece şaşırtıcıdır: "Demek sen bu milleti birbirine karıştırmak istedin ha! Şimdi seni tevkif ediyorum." Afife, "Benim ne cürmüm var, beni nasıl tevkif edersiniz?!" Merkez memuru daha da sertleşir: "Seni tevkif eder ve karakol karakol süründürürüm"

Afife'yi dışarı çıkarırlar, pencereleri demir parmaklıklıklı taş bir odaya kapatırlar. Yanım saat kadar orada kalır. Odanın kapısı açılır. Komiser içeri girerek ona şu tavsiyede bulunmuştur: "Merkez memur beyi biraz ikna eder gibi oldum. Şimdi birlikte yanına gidelim, kendisine çok ağır sözler söyledin, özür dileyin ve bir daha sahneye çıkmaya tövbe edin, yalvarın sizi bıraksın".

Gene merkez memurunun yanına götürülür. O da "Bir daha oyuna çıkmak değil, tiyatro seyirine bile gitmeyeceğine yemin et, seni evine göndereyim" der. Fakat onun bunları söylemeye dili varmaz: "Beni evime ister gönderin, isterseniz göndermeyim. Fakat buradan nasıl olsa çıkacağım, çıkar çıkmaz da doğru tiyatroya gideceğim" cevabını verir. Yavaş yavaş meta-netini kaybetmeye ve ağlamaya başlayan Afife Jale, birden kapının açılmasıyla şaşırır. Çünkü tiyatrodan üç arkadaşı gelmiştir. Odaya giren arkadaşlarına ağlaya ağlaya koşar. Bu sefer sevincinden ağlamaktadır. Biri kulağına eğilir. "Müjde Afife, her şey yoluna girdi". Arkadaşlarıyla birlikte karakoldan çıkar. Artık rahatlamıştır. Karakoldan kurtulmuş, hatta sahneye çıkacağıının müjdesini almıştır.

Ertesi günü polis müdürüyle görüşmeye gider. Müdür, onu hiç ummadığı bir şekilde karşılar: "Sen, der, büyük bir iş başaran bir kadınsın, şimdiye kadar olanlardan haberim yoktu. Gene sahneye çıkmak istiyorsun ha!" Boynunu bükerek: "Evet! Der: "Ben buna resmen müsaade edemem, fakat müsamaha edebilirim" cevabını verir. Afife Hanım'ın yanında telefonu açar. Kadıköy merkez memurunu değiştirmiş olduğunu telefonla söyler. Daha sonra da Şevket

adında birini çağırır: "Seni Kadıköy merkez memuru yapıyorum" der ve Afife'yi gösterecek, "Şunu da bil ki Kadıköy'ün merkez memuru bu hanımdır." Şevket şaşırır ve Afife Jale'ye dikkatli dikkatli bakar.

İsmet Hulusi'nin İzlenimleri

Muharrir İsmet Hulusi, on gün kadar aralıklarla Afife'yi iki kez ziyaret etmiştir. İkinci ziyaretinde kendisinin daha bedbin ve yorgun görmüştür. Kendi köşesinde hayattan, her şeyden ümidini kesmiş gibidir. Unutulmuş olmanın üzüntüsüyle giderek çökmektedir: Vücudu zayıf, yüzü solgundur. Yaşlı göstermektedir. Gerçek yaşını bilenlerden öğrenince daha da şaşar. Afife kırk yaşın çok az altındadır. Konuşurken çok yorulur, eski günlerden söz ederken ıstırap duyar.

O günlerin anılarını kısaca özetlemekte yarar vardır: Sahneye serbestçe çıkar. Ama sahnede rekabet vardır. Öncelikle kendisini çekemeyenlerden biri Sara Mannik adlı Ermeni oyuncudur. Her şeyi bahane edip Afife'ye çatar, "oyuna çıkmam" diyerek şantaj yapar. Afife'ye Sara Mannik'den özür dilemesi için baskı yaparlar. "Afife sanat senden bir fedakârlık bekliyor. Mannik Hanım'a tarziye vereceksin" derler. Oysa herkes bilir ki hiçbir kabahati ve kusuru yoktur.

Oysa başka Ermeni oyuncular onu takdir etmişlerdir. Bunlardan birisi Eliza Binemeciyan'dır. Ona "İleride muhakkak siz benden çok yüksek bir sanatkar olacaksınız" demiştir. Kınar Hanım da ona çok yardımcı olmuş ve kendisini çok sevmiştir. İstanbul Operet Heyeti'nde çalışan Mari Nivart, onu çekemeyenlerden birisidir. Şeyhülislam'a gitmiş ve ona şöyle demiştir: "Siz Müslüman karının sahneye çıkmasına nasıl müsaade edebilirsiniz. Darülbeydi'de Jale isimli oynayan Afife, Müslümandır."

Bunun üzerine Şeyhülislam'ın öfkeleniği anlaşılıyor. Hemen Dâhiliye nezaretine haber verilir. Dâhiliye nezareti ile şehremaneti (İstanbul Belediyesi) birbirine girerler ve işi bir an önce örtbas etmek için Darülbeydi'ye şöyle bir emir verilir: "Türk kadını sahneye çıktığı takdirde Darülbeydi kapatılacaktır."

Bunu duyan Afif, beyninden vurulmuşa döner. Arkadaşları teselli etmeye çalışırlar. "Bu da geçer Afife!" derler. Ama o çok üzülmemektedir. Hayatını, gençliğini verdiği sahneden kopmak istemez. "Mektebe devam et, bir gün gelir gene bir yolu bulunur" şeklindeki sözlerle itibar etmez. Arkadaşlarına veda ederek Darülbeydi'den ayrılır. Hayatının bundan sonrası özel

topluluklarla birlikte sahnede geçer: Burhaneddin tiyatrosunda çalışır, o Mısır'a gidince Afife de tiyatrodan ayrılmıştır. İbnürrefik Ahmed Nuri Sekizinci gelir, Darülberayi'den ayrılanlarla iş birliği yapar. Onun "Zühal Burcunda" adlı eserinde oynar. Afife bu oyun için "benim en sevdiğim, en çok severek oynadığım eser" demmiştir. Sanat aşkı ona bunları yaptırır ama parasızdır, kısaca yokluklar, parasızlıklar onu tiyatrodan vazgeçirememiştir.

Otello Kamil, bir gün, Afife Jale'ye "Sizinle bir tiyatro kuralım, Bursa'ya gidelim, orada temsiller veririz" der. Gelgelelim ikisinin de parası yoktur. Afife Jale, evinin eşyalarını satar, biraz para edinir. Bu para ile bir tiyatro kurup Bursa'ya giderler. Bursa'ya gidildiği zaman İstiklâl Harbi sona ermiş ve Bursa kurtulmuştur. Sinemayı kiralarlar. Toplulukta ondan başka kadın oyuncu yoktur. Tepkileri azaltmak için sahneye başörtüsüyle çıkar, tiyatroyu sevdirmek için köylülere bedava temsiller verirler. Eleman eksikliği yüzünden piyesleri kırpırlar, kısaltırlar, piyeslerin kişi sayısını azaltırlar. Bursa'da oynayacakları dördüncü eser **Rakibe**'dir. Perde açılmak üzere iken tiyatronun sahibi pür telâş sahneye gelir. Yüzü sapsan kesilmiştir. "Bu akşam oyun oynanamaz" der. Afife, sebebini sorar. Gereğe Efelerin tiyatroya gelmesidir. Afife, "Gelirler ya, burası tiyatro, herkes gelebilir" derse de tiyatronun sahibinin ifadesi dikkat çekicidir: "Efeler, bir Müslüman kadının tiyatrodaki oynayacağını duymuşlar, bir Müslüman kadın nasıl olur da el âlem içine çıkıp göbük atabilir diye hiddetlenmişler. Afife'yi sahnede görünmez görmez dağa kaldıracaklardır"

Afife Jale de şöyle demiştir: "Çok iyi oldu geldiler. Karşılarında görecekları kadının bir kantocu olmadığını her halde anlayacaklar, o zaman mesele kalmaz." Hatta daha da ileri gitmiştir: Afife temsilin sonuna kadar sahneye ayak basmamasını söyleyerek onu sahneden çıkartır. O gider gitmez de sahne kapısını arkadan kilitletir.

Bu arada perdenin arasından heyecanla seyircilere bakar; efeler, efe kıyafetleriyle en ön sıralara dizilmişlerdir. Afife, kendisini tamamıyla rolüne vererek ilk perdeyi oynamıştır. Perde kapanır ama efelerde tıs yoktur. İkinci perdenin sonunda tezahüratlar başlar. Efeler, "yaşa be kadın" diye bağırırlar. Temsilin bitiminde de aynı bağırışlar duyulur. Bu defa tiyatro sahibi yeniden gelir. Dışarı çıkmamasını, tehlike olduğunu söyler Afife'ye. Afife'ye yalvarır, "ayağımı öpeyim çıkma" der. Afife "Sen kanışma, bak na-

sıl çıkarm” deyip kapalı bir manto giyer, yüzünü sıkı sıkı örter ve kapıdan çıkar. Kapı önündeki efeler onu görür görmez, “Yaşa kadın!” diye bağırlar. “Bir şeyden korkun olmasın, git rahatına bak” derler. Aralarından geçer ve gider. Bir müddet sonra hastalandığı için Bursa’dan İstanbul’a döner.

Sonuç

İsmet Hulusi’nin yazdığı bunlardır. Kendisinin de söylediği gibi o sadece anlatılanları yazmış ve Afife’nin ağzından çıktığı gibi yayımlamıştır. Dolayısıyla sahneye ilk çıkan kadının serüvenini birinci kişinin yani olayı yaşayanın ağzından vermiştir.

Bir diğer sonuç da İsmet Hulusi’nin dikkatini çektiği gibi çok zor şartlar altında çalışmış ama görevini hiç aksatmamıştır. Bursa’da Kazım Karabekir Paşa’nın sosyal yardım için oynanmasını istediği piyesi, hiç tereddüt etmeden oynamış ve hasta hasta rolünü tamamlamıştır. Tiyatro tarihinde pek çok örneği gördüğü gibi, sık sık kurulan ve kısa sürede dağılan birçok toplulukta oyuncu olarak bulunmuş, tiyatro tutkusuyla maddi ve manevi olarak yipranmıştır. Ünlü musikşinas ve bestekâr

Selahattin Pınar’la olan evliliği (1929-1935) de yürümemiştir.

Yine Afife Jale, son zamanlarda bir hayli ihmal edilmiştir. Bunu İsmet Hulusi’nin kendisi de belirtmekte ve Şehir Tiyatrosunun onu hatırlamasını istemekte, hatta tiyatroya, onun adına bir gece yapmasını önermektedir.

Afife Jale’nin hayatının son dönemleri daha zorlu geçmiştir. Hatta trajik bir hayat sürmüştür. Tedavileri, hastanelerde geçen zaman, ölümü bu trajedinin değişik sahneleridir. Ama bütün bunlar bize onun Darülbeyde’de attığı ilk adımları cesaretini, idealine sıkı sıkı sarılışını ve gerçekleştirmesini unutturmamalıdır.

Yazımızı Refii Cevad Ulunay’ın Afife Jale’nin vefatını anlattığı yazısından söz ederek bitirelim. Ulunay, fıkrasında gazetelerde resmini gördüğü ve bütün cemaati iki üç kişiden ibaret bir cenazeden bahsetmektedir. Bu cemaatsiz cenazenin son derece önemli bir şahsiyete (Afife Jale’ye) ait olduğunu belirtmekte, onun Türk sanatında yaptığı inkılâba dikkat çekmekte, “memleketin tiyatro tarihinde isminin hürmetle kaydedildiğine şüphe yoktur” demektedir.²

2- Ulunay, “İlk Türk Kadın Artisti”, “ Yeni Sabah, Sayı. 1160, 27 Temmuz 1941, s.2

MESNEVÎ’NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

مستحق شرح را سنك و كلوخ
ناطقى كردد مشرح با رسوخ

Anlatılması icap eden şeyi taşlar, kerpîçler
bile dile gelir de anlayana adamakıllı anlatır.
(Hz. Mevlânâ)

HER ŞEY KONUŞUR

Her şey konuşur kendi dilince; dağlar, taşlar, topraklar,
Anlamaya çalış ne der şu ağaç, şu yeşil yapraklar.
1 Mart 2024 (Ahmet Sevgi)